

فهرست مطالب

دیباجه: درآمدی بر یک نظریهٔ کیفرزدایی در ایران (دکتر مهرداد رایجیان اصلی) ...	۱۳
مقدمه	۱۸
بخش نخست: تبیین کیفرزدایی؛ نهادینه‌سازی سیاست	۲۱
فصل نخست: مفهوم‌یابی؛ الگوی قلمروگاهی کیفری	۲۱
مبحث نخست: خروج از قلمروی کیفری؛ جرم‌زدایی	۲۳
گفتار نخست: ورود به قلمروی دیگر از حقوق؛ تحول پاسخ	۲۴
بند نخست: تعهد انگاری؛ مدنی‌سازی پاسخ	۲۴
بند دوم: تخلف انگاری؛ صنفی - اداری‌سازی پاسخ	۲۵
گفتار دوم: خروج از قلمروی حقوق؛ حذف پاسخ	۲۶
بند نخست: روا انگاری؛ بهنجار سازی	۲۷
بند دوم: انحراف انگاری؛ اخلاقی - عرفی‌سازی پاسخ	۲۹
مبحث دوم: عدم خروج از قلمروی کیفری	۳۰
گفتار نخست: قضا‌زدایی؛ واگذاری سهام عدالت کیفری	۳۰
بند نخست: شکایت زدایی؛ پاسخ ترمیمی	۳۱
بند دوم: تعقیب زدایی؛ تدابیر شبه کیفرزدا	۳۲
گفتار دوم: کیفرزدایی	۳۴
بند نخست: کیفرزدایی فرایندی: تغییر مسیر فرایند منجر به کیفر	۳۵
بند دوم: کیفرزدایی کامل؛ حذف کیفر	۳۵
بند سوم: کیفرزدایی جزئی؛ محدودسازی کیفر	۳۶
الف: محدودسازی قانونی؛ تعدیل کیفرگذاری	۳۶
ب: محدودسازی قضایی؛ تعدیل کیفردهی	۳۸
فصل دوم: توجیه؛ روایش کمینه‌گرایی کیفری	۴۱
مبحث نخست: رویکرد الغاگرا	۴۵
مبحث دوم: رویکرد حق‌گرا	۴۸
مبحث سوم: رویکرد مصلحت‌گرا (با تأکید بر زندان)	۵۲
گفتار نخست: مصلحت کیفرشناختی؛ نفی اختلال آفرینی کیفر	۵۳
گفتار دوم: مصلحت اجتماعی؛ نفی تسری موج کیفر به خویشاوندان	۵۵
گفتار سوم: مصلحت اقتصادی؛ نفی هزینه‌زایی	۵۸
بند نخست: کمبود اعتبارات مالی	۶۱

۶ □ کیفرزدایی در ایران (نظریه و رویه)

- ۶۴ بند دوم: کمبود امکانات انسانی و ساختمانی
- ۶۷ گفتار چهارم: مصلحت، مبنای عدم توجیه
- ۶۹ مبحث چهارم: رویکرد اساسی گرا
- ۷۰ گفتار نخست: تقدّم اخلاق بر کیفر
- ۷۲ گفتار دوم: اصالت مسئولیت اجتماعی
- ۷۲ گفتار سوم: نفی پاسخ دهی سرنوشت‌ساز
- ۷۳ گفتار چهارم: اصالت عدم تعرض
- ۷۴ گفتار پنجم: لزوم پیش‌بینی هزینه‌های پاسخ
- ۷۵ گفتار ششم: پاسخ‌دهی متناسب با جمهوری اسلامی
- ۷۶ گفتار هفتم: سیاست‌های کلی نظام، مانع لجام‌گسیختگی کیفری
- ۷۸ فصل سوم: تاریخ گسترش کیفرزدایی؛ نظریه فرگشت
- ۷۹ مبحث نخست: اندیشه‌های کیفرزدايانه مکاتب کیفری
- ۸۰ مبحث دوم: سرگذشت کیفرزدایی در ایران
- ۸۴ گفتار نخست: شناسایی تدریجی کیفرزداها؛ دوره آغازین
- ۸۴ بند نخست: کیفرزداهاى نسل اول؛ پدیداری، پایداری و پویایی
- ۸۶ بند دوم: کیفرزدایی سیاسی؛ آغاز پهلوی دوم
- ۸۷ بند سوم: کیفرزدایی افتراقی
- ۸۹ بند چهارم: کیفرگرایی سیاسی؛ پایان پهلوی دوم
- ۹۰ گفتار دوم: دگردیسی چهارچوب کیفرزدایی؛ دوره گذار
- ۹۱ بند نخست: کیفرزدایی انقلابی - انتقالی
- ۹۳ بند دوم: تحولات قانونی - مدیریتی
- ۹۴ گفتار سوم: تورم‌زدایی کیفری به مثابه سیاست؛ دوره زمینه‌سازی
- ۹۵ بند نخست: سیاست‌گذاری رهبری؛ سیاست‌های کلی کیفرزدا
- ۹۷ بند دوم: سیاست‌گذاری قانونی؛ تدوین لوایح قضایی کیفرزدا
- ۱۰۳ بند سوم: سیاست‌گذاری قضایی؛ حبس‌زدایی مدیریتی - اخلاقی
- ۱۰۴ الف: رهنمون‌های مدیریتی؛ تبیین ظرفیت‌های قانونی
- ۱۰۵ ب: رهنمون‌های اخلاقی؛ زندان در سیاست کیفری اسلام
- ۱۰۷ بند چهارم: سیاست‌گذاری نافرجام؛ عدم تصویب لوایح کیفرزدا در مجلس
- ۱۰۸ گفتار چهارم: عصر نوین سیاست کیفرزدایی؛ دوره شکوفایی
- ۱۰۹ بند نخست: گسترش جنبش‌های کیفرزدایی
- ۱۰۹ الف: جنبش حبس‌زدایی؛ هسته کیفرزدایی در ایران
- ۱۱۰ ۱: حبس‌زدایی در محکومیت‌های کیفری
- ۱۱۱ ۲: حبس‌زدایی در محکومیت‌های مالی

فهرست مطالب □ ۷

۱-۲: تسهیل اعسارپذیری	۱۱۳
۲-۲: وام‌دهی	۱۱۴
۳-۲: کاهش حمایت کیفری از مهریه	۱۱۶
۴-۲: کاهش بازداشت بدل از جزای نقدی	۱۱۷
۵-۲: تسهیل پرداخت دیه جنایات ناشی از تصادفات رانندگی	۱۱۸
ب: جنبش اعدام‌زدایی	۱۲۱
۱: محدودسازی اعدام در جرایم مواد مخدر	۱۲۲
۲: قید نشدن اعدام در درجات مجازات‌های تعزیری	۱۲۷
۳: اسقاط اجرای اعدام در برخی از جرایم حدی	۱۲۷
۴: لغو اعدام بزهکاران با سن کمتر از هجده سال	۱۲۹
۵: دادرسی منصفانه اعدام‌زدا	۱۲۹
۶: تکلیف به اعدام‌زدایی در قانون برنامه ششم توسعه	۱۳۰
پ: جنبش کیفرزدایی از اعتیاد	۱۳۲
بند دوم: مواضع کیفرگرا و عدول از آن در دستگاه قضا	۱۳۶
الف: برخی مواضع کیفرگرا	۱۳۶
۱: امتیاز محوری برای اعطای مرخصی به زندانیان	۱۳۷
۲: شبهه آفرینی در اعتبار برخی از کیفرزدهای نوین	۱۳۸
۳: تردید در اثربخشی اعدام‌زدایی	۱۳۹
ب: عدول از مواضع کیفرگرا؛ تأکید بر کیفرزدهای نوین	۱۳۹
۱: دستور عمل‌های کاهش جمعیت کیفری زندان‌ها	۱۴۰
۲: اعطای مرخصی‌های مناسبتی	۱۴۱
بند سوم: شاخص‌گذاری برای کیفرزدایی هدفمند	۱۴۳
بخش دوم: اعمال کیفرزدایی؛ ابزار و قواعد سیاست	۱۴۷
فصل نخست: ابزار؛ نسل‌ها، گونه‌ها و گستره‌ها	۱۴۷
مبحث نخست: کیفر زدهای نسل اول؛ پایدار و پویا	۱۴۸
گفتار نخست: کاهش کیفر؛ تخفیف	۱۴۹
بند نخست: سیر انقباضی جهات کاهش کیفر	۱۵۰
بند دوم: قبض و بسط گستره کاهش کیفر	۱۵۲
بند سوم: گسترش تخفیف ثانویه؛ کاهنده‌های پسا محکومیتی کیفر	۱۵۶
الف: تصویب قانون کاهنده کیفر	۱۵۷
ب: اسقاط حق تجدید نظرخواهی (تسلیم به رأی)	۱۵۸
پ: تشخیص دادگاه تجدیدنظر	۱۶۱

- ت: صرف نظر از شکایت در جرایم غیر قابل گذشت ۱۶۲
- ث: پرداخت به موقع جزای نقدی ۱۶۳
- بند چهارم: ارزیابی کیفرزدایی کاهش مدار ۱۶۴
- گفتار دوم: بخشش؛ عفو ۱۶۵
- بند نخست: عفو عمومی؛ کیفربخشی برای تکوین یا تحکیم اقتدار سیاسی ۱۶۶
- بند دوم: بخشش خصوصی؛ کیفربخشی فردی - اجتماعی ۱۶۹
- بند سوم: عفو ویژه؛ احکام حکومتی برای سیاسیون ۱۷۰
- بند چهارم: ارزیابی کیفرزدایی بخشش مدار ۱۷۱
- گفتار سوم: رهایی، قبل یا در جریان کیفر؛ تعلیق مجازات ۱۷۲
- بند نخست: رکن محکومیتی: محکومیت‌های تعلیق‌پذیر ۱۷۶
- بند دوم: رکن زمانی: مدت تعلیق ۱۷۷
- بند سوم: رکن الغایی: جرایم الغاگر تعلیق ۱۷۸
- بند چهارم: رکن استثنایی: گستره تعلیق‌ناپذیری ۱۷۹
- بند پنجم: ارزیابی کیفرزدایی تعلیق مدار ۱۸۱
- گفتار چهارم: رهایی از زیست کیفری به زیست اجتماعی؛ آزادی مشروط ۱۸۲
- بند نخست: رکن سابقه‌ای: از سابقه حبس تا استفاده از آزادی مشروط ۱۸۴
- بند دوم: رکن تحملی: تحمل بخشی از محکومیت ۱۸۵
- بند سوم: رکن زمانی: مدت رهایی ۱۸۷
- بند چهارم: ارزیابی کیفرزدایی آزادی مدار ۱۸۹
- گفتار پنجم: جریمه پردازی درآمدی و نا درآمدی؛ جزای نقدی ۱۸۹
- مبحث دوم: کیفر زدهای نسل دوم (نوین) ۱۹۴
- گفتار نخست: جایگزین سازی برای زندان روی یا زندان مانی ۱۹۵
- بند نخست: جایگزین سازی عام؛ هم‌گرایی دو نسل ۱۹۷
- بند دوم: جایگزین سازی خاص؛ حبس زدهای نوین ۱۹۹
- الف: انعطاف‌پذیری؛ قابلیت متناسب‌سازی اولیه و ثانویه ۱۹۹
- ب: بازگشت‌پذیری؛ قابلیت اجرای کیفر اصلی ۲۰۰
- پ: مکمل‌پذیری؛ قابلیت جمع با کیفرهای تبعی و تکمیلی ۲۰۲
- ت: همراه‌پذیری؛ قابلیت جمع با سایر کیفرهای اصلی ۲۰۳
- گفتار دوم: معاف‌سازی سنجشی؛ معافیت از مجازات و تعویق صدور حکم ۲۰۴
- گفتار سوم: زدایش کیفری افتراقی (سین مدار) ۲۰۶
- بند نخست: تا نه سال: زدایش کیفری مطلق ۲۰۹
- بند دوم: نه تا پانزده سال: زدایش کیفری نامتوازن ۲۱۰
- بند سوم: پانزده تا هجده سال: زدایش کیفری رشدمدار ۲۱۰

۲۱۲	فصل دوم: قواعد؛ الگوی رواداری کیفری
۲۱۵	مبحث نخست: حد زدایی؛ رواداری اجرایی - اثباتی
۲۱۷	گفتار نخست: قاعده کلی؛ ابتناء حدود بر تخفیف
۲۱۹	گفتار دوم: قواعد جزئی
۲۲۰	بند نخست: قاعده بازگشت
۲۲۳	بند دوم: قاعده مصلحت
۲۲۶	بند سوم: قاعده محرومیت
۲۲۷	الف: دگرجنس گرایی
۲۲۸	ب: همجنس گرایی مردان
۲۲۸	پ: سالخوردگان
۲۲۹	بند چهارم: قاعده ادعا
۲۳۰	گفتار سوم: سایر حدزدایی‌های نوین
۲۳۱	بند نخست: حد زدایی‌های ماهوی
۲۳۲	بند دوم: حدزدایی شکلی؛ حذف تشریفات اجرای حدود از پیکره قانون
۲۳۴	مبحث دوم: قصاص زدایی؛ رواداری در کیفرخواهی
۲۳۵	گفتار نخست: قاعده اراده
۲۳۸	گفتار دوم: قاعده تبدیل
۲۳۹	مبحث سوم: تعزیر زدایی؛ رواداری در کیفردهی
۲۴۲	گفتار نخست: قاعده تدرّج؛ درجه‌محوری
۲۴۴	بند نخست: گستره درجه‌ای
۲۴۶	بند دوم: استثنائات نظام درجه‌ای
۲۴۷	الف: استثنای بزه‌محور
۲۴۸	ب: استثنای کیفرمحور
۲۵۱	پ: استثنای بزه‌کار محور
۲۵۲	گفتار دوم: قاعده اختیار؛ آزادی عمل کیفرزدایانه
۲۵۴	بند نخست: گستره آزادی عمل
۲۵۷	بند دوم: چهارچوب گذاری آزادی عمل
۲۶۱	گفتار سوم: قاعده مدت؛ زمان‌بندی
۲۶۲	بند نخست: زمان؛ عامل سرعت یا میزان تعزیر زدایی
۲۶۴	بند دوم: زمان؛ تابعی از رفتار مرتکب
۲۶۷	گفتار چهارم: قاعده سنجش؛ شرایط شایستگی برای رهایی از کیفر
۲۶۸	بند نخست: سنجش رضایت؛ شرط جبران - گذشت
۲۷۳	بند دوم: سنجش خطر؛ شرط سابقه

- ۲۷۹ بند سوم: سنجش موقعیت؛ شرط جهات تخفیف
- ۲۸۰ بند چهارم: سنجش بازگشت‌پذیری؛ شرط اصلاح
- ۲۸۵ **بخش سوم: فراگرد کیفرزدایی؛ نقش آفرینان سیاست**
- ۲۸۹ فصل نخست: قانون گذار؛ کیفرگذاری کمینه
- ۲۹۰ مبحث نخست: جرم انگاری با حداقل کیفر
- ۲۹۲ مبحث دوم: فتواگزینی همسو با سیاست
- ۲۹۲ گفتار نخست: فتواگزینی موجود؛ ابهام در معیار گزینش
- ۲۹۲ بند نخست: حبس‌گرایی تعزیری
- ۲۹۴ بند دوم: اعدام‌گرایی تعزیری
- ۲۹۵ گفتار دوم: فتواگزینی مطلوب؛ تعیین معیار گزینش
- ۲۹۹ مبحث سوم: کیفرزدایی دومین (الحاقی - تبعی)
- ۲۹۹ گفتار نخست: تحریم‌زدایی کیفری
- ۳۰۴ گفتار دوم: نمایش‌زدایی کیفری
- ۳۰۷ گفتار سوم: استثنا زدایی کیفری
- ۳۰۸ مبحث چهارم: کیفرزدایی جامع؛ آزمایشی و آیین نامه‌ای نبودن
- ۳۱۲ مبحث پنجم: کیفر ستیزی در طرح‌های قانونی
- ۳۱۵ فصل دوم: نظام عدالت کیفری؛ کنش‌گران اصلی
- ۳۱۶ مبحث نخست: سطح مدیریتی؛ رییس قوه قضاییه
- ۳۱۹ مبحث دوم: سطح رویه‌سازی
- ۳۲۰ گفتار نخست: دادگاه کیفری؛ رویه سازی بنیادین
- ۳۲۲ گفتار دوم: دادگاه تجدیدنظر؛ اصلاح یا نقض آرای کیفرگرا
- ۳۲۳ بند نخست: اصل منع تشدید کیفر
- ۳۲۴ بند دوم: اختیار تخفیف کیفر
- ۳۲۵ بند سوم: حکم به سایر کیفرزداها در آرای اصلاحی
- ۳۲۶ بند چهارم: تجدیدنظرخواهی دادستان به جهت عدم تناسب کیفر
- ۳۲۶ گفتار سوم: دیوان عالی کشور؛ آرای وحدت رویه کیفرزدا
- ۳۳۲ مبحث سوم: سطح پیشنهاد سازی
- ۳۳۲ گفتار نخست: قاضی اجرای احکام کیفری
- ۳۳۴ گفتار دوم: کمیسیون عفو و تخفیف؛ پیشگام کیفرزدایی از محکومان
- ۳۳۵ بند نخست: فرایند پیشنهاد عام (عادی)
- ۳۳۵ بند دوم: فرایند پیشنهاد خاص
- ۳۳۶ بند سوم: ارزیابی آماری سه دهه عفو و بخشودگی

فهرست مطالب □ ۱۱

۳۳۸	گفتار سوم: شوراهاى مربوط به زندانیان
۳۳۹	بند نخست: شوراى طبقه‌بندى
۳۴۰	بند دوم: شوراى انضباطى
۳۴۱	بند سوم: شوراهاى حل اختلاف در امور زندانیان
۳۴۲	مبحث چهارم: سطح نظارتى
۳۴۴	مبحث پنجم: سطح حمایتى؛ حامیان مالی زندانیان غیر عمد
۳۴۵	مبحث ششم: سطح پشتیبانى و ارتباط دهى؛ دولت
۳۴۸	فصل سوم: اجتماع؛ چالش‌هاى خواستارى فرهنگى
۳۵۲	مبحث نخست: خواستارى ترمیمی: ستیزه یا سازش؟
۳۵۴	مبحث دوم: خواستارى كیفرى: گرایش یا گریز؟
۳۵۹	برآمد: کیفرزداییِ ایرانی؛ هست‌ها و بایدها
۳۷۱	منابع

فهرست جدول‌ها

۱۴۴	جدول شماره ۱ - شاخص‌هاى حبس‌زدایی در قانون برنامه ششم توسعه
۱۷۵	جدول شماره ۲ - تحولات گستره‌ تعلیق اجرای مجازات در نیم قرن گذشته
۲۰۸	جدول شماره ۳ - ساختار کیفرزدایی افتراقی در جرایم اطفال و نوجوانان
۲۴۳	جدول شماره ۴ - دامنه‌ قواعد تدرج و اختیار در تعزیر زدایی
۲۶۵	جدول شماره ۵ - دامنه‌ قاعده‌ زمان در تعزیر زدایی
۲۶۸	جدول شماره ۶ - شاخص‌هاى قاعده‌ سنجش در اصل تعزیر زدایی
۳۳۸	جدول شماره ۷ - تعداد محکومان عفو شده (عفو خصوصى) از ۱۳۶۸ تا ۱۳۹۶